

י"ד אב תש"ף

04/08/20

אל: מנהלי בתי הספר, רכזים, מורים ל"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" בכיתות ה'- ו'
ול"מולדת, חברה ואזרחות" בבתי הספר היסודיים – בכיתות ב'- ד'

מאת: פנינה גזית, מנהלת תחום דעת (מפמ"ר)
"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"

שלום רב,

הנדון: חוזר מפמ"ר ל"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות" – התשפ"א/3

לבתי הספר היסודיים

בחוזר זה:

א. דברי פתיחה

ב. תכנית הלימודים ב"מולדת חברה ואזרחות" לכיתות ב'-ד'

ג. חובת לימוד ה"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" בכיתות ה'-ו' כרצף ללימוד "מולדת, חברה ואזרחות"

ד. הוראה איכותית ולמידה מרחוק בעזרת יחידות הוראה, מאגרי חומרי לימוד, ופרקטיקות בהוראה

ה. מאגרי מידע מתוקשבים - כלי עזר ללמידה היברידית

ו. שילוב החינוך הפיננסי וצרכנות נבונה

ה. הכרת מפת ארץ ישראל

ו. פיתוח מקצועי למורים

ז. עדכונים שוטפים

א. דברי פתיחה:

עם פרוס שנת הלימודים תשפ"א ברצוני ראשית להודות לכם על המעבר המהיר לשגרה של למידה מרחוק

חדשה וחדשנית, ביצירתיות ובנכונות ללמידה מתמדת, מתוך רצון לשמר את איכות ההוראה והקשר עם

תלמידינו באופן מיטבי גם בשגרת לימודים לא פשוטה שנכפתה בצל משבר הקורונה.

ברצוני לאחל למנהלים, למורים, ולכל השותפים והמתעניינים בהוראת ה"גיאוגרפיה - אדם וסביבה"

ו"מולדת, חברה ואזרחות" שנה מבורכת, שנת בריאות וחזרה לשגרה ומיגור מחלת הקורונה, שנת צמיחה

והתחדשות, שנת שלום ובטחון, שנה של עשייה פורייה והנאה בעבודה לנו ולתלמידינו.

"מולדת, חברה ואזרחות": תכנית הלימודים ב"מולדת, חברה ואזרחות" היא תכנית אינטגרטיבית לכלל

תלמידי מערכת החינוך בכיתות ב'-ד' בבתי הספר הממלכתיים, הממלכתיים-דתיים, הערביים והדרוזים,

המציגה את אבני היסוד מתחומי הדעת המרכיבים אותה "גיאוגרפיה – אדם וסביבה", אזרחות, אקולוגיה,

היסטוריה, כלכלה וסוציולוגיה, והם מהווים מכנים משותפים לכלל הלומדים. במוקד התכנית המושג

"מולדת" על מרכיביו הסביבתיים- חברתיים - תרבותיים- מורשתיים- רגשיים והיסטוריים. הלימוד הוא

הפיקוח על הוראת "גיאוגרפיה- אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"

במעגלים מתרחבים של המציאות החברתית והלוקלית של הלומדים (משפחה - קהילה ושכונה - יישוב- מדינה). עיקרון זה מתבסס על כך שב"מולדת, חברה ואזרחות" עוסקים בסוגיות ובבעיות מסביבות הלומדים ומחיי היום-יום שלהם. התכנית שמה דגשים על: מקום הפרטים בחברה וקשרי הגומלין ביניהם; הכרת הסביבה במובן הערכי כדי לחזק את זיקת הלומדים למקום שבו הם חיים, למדינת ישראל ולארץ ישראל; יסודות ראשוניים להתנהגות בחברה דמוקרטית; הכרת סיפורי ראשוניים, משפחות ויישובים בראי תולדות ישראל (בבתי הספר הערביים והדרוזים מוצע ללמד על משפחות ויישובים ערביים ודרוזים בראי תולדות ישראל); לימוד מבחר תכנים מתולדות קבוצות האוכלוסייה האחרות, שילוב ה"חינוך הפיננסי", והצרכנות הנבונה. בימים אלה,

"גאוגרפיה – אדם וסביבה" הינו מקצוע המבנה חשיבה מרחבית ומקנה ידע, מיומנויות וערכים להבנת תופעות ותהליכים מקומיים ועולמיים באמצעות ניתוח ההקשרים הגאוגרפיים שלהם. במערכת החינוך בישראל ללימודי תחום הדעת חשיבות רבה - המקצוע מנחיל את ערכי אהבת הארץ והסביבה, מפתח מודעות לערכי סביבה ונוף, מטפח ערכים חברתיים והומניים, מעודד לאזרחות פעילה, ללקיחת אחריות, למעורבות בקהילה ולחשיבה ביקורתית.

תחום הדעת רלבנטי, אקטואלי ודינמי ונותן כלים להתבוננות ולהבנה של יחסי הגומלין אדם וסביבה - מהמקומי ועד הגלובלי - ומעודד את התלמיד להפוך לאזרח יודע יותר, מבין, מודע, בוחן, חושב, מנתח ומעורב.

בשנת הלימודים תשפ"א נמשיך במסגרת "גאוגרפיה – אדם וסביבה" לקדם שינויים בדרכי הוראה-למידה- ולעקוב עם התלמידים אחר אירועים המתרחשים בארץ ובעולם, נעמיק ונבסס את ההוראה היברידיית, בה התחלנו בשנת הלימודים תש"ף, ונגביר את למידת העמיתים והפיתוח המקצועי באופן רלבנטי למציאות המשתנה.

ב. תכנית הלימודים ב"מולדת חברה ואזרחות" לכיתות ב'-ד' ותוכנית ממוקדת לשנת הלימודים תשפ"א

תכנית הלימודים ב"מולדת חברה ואזרחות: ו"גאוגרפיה-אדם וסביבה" הן חובה כחלק מתכנית החובה לחינוך היסודי במדינת ישראל. מקצועות הליבה פורסמו בחוזר מנכ"ל תשס"ז(ב), כ"ד אדר א' תש"ס, 9 במרס 2000, לבתי הספר הממלכתיים והממלכתיים דתיים, הערביים והדרוזיים.

בשנת הלימודים תשפ"א, לאור המשך משבר הקורונה ושגרת לימודים מלווה בלמידה מרחוק, הכנו מיקוד למידה, אבני דרך להוראה וחומרי הוראה נילווים באופן בו תוכל להתקיים למידה היברידיית מיטבית. ארגון נושאי הלימוד כולל שני מעגלי הוראה - למידה: **מעגל ראשון** - לימודי ליבה שהינם לימודי חובה הכוללים מושגי בסיס. בחלק מפרקי ההוראה הנכללים בליבת הידע והמיומנויות ישנה הנחיה לבחור פרק מסוים מתוך מספר חלופות. הפרקים הללו מסומנים בצהוב. **מעגל שני** - לימודי בחירה והרחבה על פי המדיניות הבית ספרית הכוללים מושגי הרחבה. מסומנים בכחול.

קישור - מיקוד הלמידה וחומרי עזר להוראה ב"מולדת, חברה ואזרחות" ואבני דרך לתכנון ההוראה

קישור - מיקוד הלמידה וחומרי עזר להוראה ב"גאוגרפיה-אדם וסביבה" ואבני דרך לתכנון ההוראה

הפיקוח על הוראת "גיאוגרפיה- אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"

ג. הוראה איכותית ולמידה מרחוק בעזרת יחידות הוראה, מאגרי חומרי לימוד, ופרקטיקות בהוראה

שנת הלימודים תשפ"א תלויה, כך נראה, בלמידה מרחוק עקב משבר הקורונה. על מנת שההוראה תמשיך להיות מקצועית ואיכותית, הוכנו לעזרת המורה במרחב הפדגוגי בפורטל לעובדי הוראה, מאגר של יחידות הוראה, חומרי למידה מתוקשבים הכוללים שיעורים מצולמים, פעילויות אינטראקטיביות, סרטונים והצעות לפעילויות שנועדו לסייע למורים להוראה איכותית ורלבנטית בתחום הדעת בכלל ובעת הצורך בלמידה מרחוק בפרט. חשוב לציין כי המרחב הפדגוגי הוא מאגר המתעדכן כל הזמן והצעות לפעילויות וחומרי למידה מצויים על פי נושאים בקישורים הבאים:

- [תיק תוכניות לימודים – על פי שכבת גיל ונושאים בתוכנית הלימודים](#)
- [מרחב פדגוגי – ממויין על פי שכבות גיל ונושאים בתוכנית הלימודים](#)

חשוב לציין כי, הוראה איכותית מתאפיינת בכך שהיא מושתתת על מתן מענה אישי לכל תלמיד ותלמידה, מומחיות בתחום התוכן ובדרכי ההוראה וניהול כיתה. כל זה נעשה לצד חתירה מתמדת של המורה ללמוד ולהתפתח מקצועית. בפורטל לעובדי הוראה קיים מאגר פעולות המקדמות הוראה איכותית ומתוכנן צוותי ההוראה יתאימו את פרקטיקות ההוראה בהתאם לצרכי ההקשר הספציפיים המורים בכיתה, בבית הספר ובקהילה. [קישור למאגר בפורטל לעובדי הוראה](#)

חשוב לציין במיוחד שתי פרקטיקות חשובות ליישום בתכנון ובתהליכי ההוראה-למידה:

[למידה סביב רעיון גדול](#) – מטרת פרקטיקה זו היא ניסוח הבנות מרכזיות ליחידת הלימוד שתהיינה חשובות ורלוונטיות לעולמם של הלומדים, כדי לתת משמעות כוללת לפרטי הידע הנלמדים.

[שיקולי דעת בתכנון יחידת לימוד](#) – מטרת פרקטיקה זו לסייע למורה לחשוב מה התלמיד/ה צריכה, יכולה ורוצה לקבל בכל יחידת הוראה, על מנת להיות מסוגלת ללמוד באופן מיטבי ולעמוד בהצלחה בדרישות תוכנית הלימודים.

יחידות הוראה:

במהלך שנת הלימודים נכתבו יחידות הוראה לכל אחד מנושאי הלימוד ב"מולדת, חברה ואזרחות" ו"גיאוגרפיה-אדם וסביבה". יחידות ההוראה המתקשבות שמות דגש על הוראה פדגוגית מיטבית, מהוות בסיס רחב לגמישות המורה וכוללות רעיונות גדולים, ידע עדכני, עקרונות ומיומנויות משולבות טיפוח ערכים והצעות מגוונות ללמידה ולהערכה. יחידות ההוראה מתאימות להוראה בכיתה ובלמידה מרחוק. הנושאים הראשונים שיפורסמו בתחילת שנת הלימודים תואמים את הנושאים בהן שנת הלימודים נפתחת והם:

"מולדת, חברה ואזרחות" לכיתות ב' – ד': פירוט גם במיקוד הנושאים וחומרי הלמידה בקישור

לכיתה ב: [יחידות הוראה בנושאים](#): א. לחיות בסביבות משתנות ב. זהות אישית; זהות חברתית

לכיתה ג: [יחידות הוראה בנושאים](#): א. לחיות בסביבות משתנות - הכרת המרחב היישובי – פתיח ב. תהליכי שינוי במרחב היישובי

לכיתה ד: [יחידות הוראה בנושאים](#): א. אנחנו והאחרים ביישוב ובסביבתנו ב. הרשות המקומית

"גיאוגרפיה-אדם וסביבה" לכיתות ה' ו': פירוט במיקוד תוכנית הלימודים וחומרי הוראה

לכיתה ה: [יחידות הוראה בנושאים](#): א. מפות כלי להכרת העולם; מהי מפה ב. שפת המפה

לכיתה ו: [יחידות הוראה בנושאים](#): א. מיקומה של ישראל בעולם, גבולותיה ב. חלוקה לאזורים טבעיים על פי מאפיינים טבעיים

הפיקוח על הוראת "גיאוגרפיה- אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"

תוכניות הלימודים ב"מולדת, חברה ואזרחות" וב"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" מאפשרות קידום תהליכי חינוך - הוראה - למידה והערכה חדשניים ואיכותיים, כמו גם קידום הישגים לימודיים וחברתיים – ערכיים. תהליכי ההוראה מזמנים שימוש בכלים מגוונים, בכלי תקשוב, בחומרים ואסטרטגיות התומכים בעקרונות הלמידה, ובכללם למידה מרחוק.

מיקוד תוכנית הלימודים:

המסמך המפורסם באתר המפמ"ר הותאם גם ללמידה בצל הקורונה, ומכיל טבלת מיקוד מותאמת למצב חזרה להוראה מהבית, מכוון ליצירת התאמה בין תוכניות הלימודים ב"מולדת חברה ואזרחות" ו"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" ובין מספר השעות העומדות בפועל לרשות המורה המחויב להוראה משמעותית מעמיקה ופעילה, הוראה המרחיבה דעת, מחנכת לערכים, מקדמת חשיבה ומעוררת סקרנות. ארגון נושאי הלימוד יכול שני מעגלי הוראה - למידה: מעגל ראשון - לימודי ליבה שהינם לימודי חובה הכוללים מושגי בסיס.. מעגל שני - לימודי בחירה על פי המדיניות הבית ספרית הכוללים מושגי הרחבה. חלופות בהערכה: על פי חוזר מנכ"ל תשע"ג/9 (ב) אוגוסט 2012 מומלץ להעריך לומדים בדרכי הערכה חלופיות. הוראה ולמידה משמעותית נעשים בעיקר בלמידה בדרך החקר או למידה מבוססת פרויקטים המלווה בלימוד תכנים גאוגרפיים ומיומנויות גאוגרפיות רלבנטיות, אשר יתועדו ביומני תיעוד ורפלקציה, ו/או תלקיט, מטלות ביצוע, עבודות חקר וכדומה. הוראת "גיאוגרפיה - אדם וסביבה" בעזרת מאגרי מידע ממוחשבים ברשת האינטרנט קיימים אתרים המתארים תופעות ותהליכים בזמן התרחשותם, וכן מאגרי מידע רבים שיש בהם מידע, מפות, צילומי אוויר. כל אלה מאפשרים להקנות ללומדים מידע, יכולת חשיבה ושליטה בדרכי מחקר ובמיומנויות שישיעו לו בהבניית הידע על הארץ, האזור והעולם. שימוש במאגרי המידע המתוקשבים יעזור בקידום הוראת המקצוע גם בלמידה היברידית.

ה. מאגרי מידע מתוקשבים להוראת "מולדת, חברה ואזרחות" ו"גיאוגרפיה-אדם וסביבה"

בלמידה בימי שגרה בכלל ובלמידה היברידית בפרט חשוב לשלב מאגרי מידע מתוקשבים ועדכניים בהתאמה לנושאים הנלמדים בתחום הדעת.

אתר המפמ"ר, פורטל עובדי הוראה

באתר תמצאו מידע חשוב בכל הקשור לתוכניות הלימודים ולפדגוגיה של תחום הדעת כולל תוכנית לימודים ממוקדת ומותאמת ללמידה היברידית לשנת תשפ"א יחידות הוראה - בתחילת שנת הלימודים תועלנה לאתר המפמ"ר יחידות הוראה ובהן הצעות להוראה של כל אחד מהנושאים הנלמדים בכל אחת משכבות הגיל. ביחידות הוראה תכנים, קישורים לסרטונים, מפות, פעילויות והצעות לתהליכי ההוראה בכיתה בדגש על ידע רלבנטי, מיומנויות גנריות וגאוגרפיות ושילוב ערכים בתהליכי ההוראה.

• תיק תוכניות לימודים:

בתיקי תוכנית הלימודים מפורטת תוכנית הלימודים, ידע, מיומנויות, ערכים וחומרי למידה מתוקשבים ללמידה מרחוק.

• Google Earth, Google Maps Google Street View האתר גוגל ארץ גוגל מפות וגוגל סטריט ווי: תוכנה המכילה צילומי אוויר וצילומי לוויין של כדור הארץ. התוכנה מכילה שכבות רבות של מידע כגון:

הפיקוח על הוראת "גיאוגרפיה - אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"

גבולות, אתרים, תמונות, מפות. התוכנה מאפשרת לראות את פני כדור הארץ בתלת מימד ו"לטייל" במקומות שונים. באמצעות תוכנה זו אפשר לעקוב אחרי אירועים "בזמן אמת" כמו שיטפונות, שריפות, התפרצויות הרי געש. כמו כן ניתן להוסיף עם התלמידים שכבות מידע למפות

- הפורטל הגאוגרפי הלאומי של המרכז למיפוי ישראל GovMap: המרכז למיפוי ישראל (מפ"י) פיתח אתר חדש שבו מוצגים נושאים גאוגרפיים שונים באמצעות מפות.

ו. שילוב החינוך הפיננסי וצרכנות נבונה ב"מולדת, חברה ואזרחות"

[חינוך פיננסי ואוריינות פיננסית](#) הוכרו כחלק ממיומנויות המאה ה-21 החיוניים לאזרח ולחברה. בבית הספר היסודי החינוך הפיננסי משתלב בתכנית הלימודים "מולדת חברה ואזרחות" לכיתות ב'-ד'. פרקי הלימוד הרלבנטיים עוסקים בהיבטים אזרחיים, ערכיים, סביבתיים ולאומיים, סדרי עדיפויות וקבלת החלטות של הפרט, המשפחה והקהילה, צרכנות נבונה, חשיבות החיסכון, מחירה האקולוגי של תרבות השפע והצריכה, קיימות חברתית והיכרות עם מוסדות ציבור פיננסיים ביישוב ובמדינה. [פרטים באתר המפמ"ר](#)

ז. הכרת מפת ישראל

לקראת שנת הלימודים תשפ"א אנו חוזרים ומדגישים את החשיבות שיש ללימוד המפה של ישראל במסגרת לימודי "מולדת, חברה ואזרחות" ו"גיאוגרפיה - אדם וסביבה". הידע וההבנה של תופעות ותהליכים ברמה העיונית, חייבים להיות מלווים בהכרה של מפת הארץ: האזורים הטבעיים והנופים, הגבולות, היישובים ועוד. אנו מאמינים כי לימוד ה"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" בדרך זו יתרום לחיזוק הזיקה של התלמידים לישראל. [הצעות לפעילויות ללימוד ולתרגול](#) השימוש במפת ישראל יתפרסמו באתר המפמ"ר ל"גיאוגרפיה - אדם וסביבה". מפת ישראל לתלייה בכיתה ו/או לשימושם של תלמידים ניתן לרכוש [במרכז למיפוי ישראל](#) או מפות בהתאמה למידע במרכז למיפוי ישראל.

ח. פיתוח מקצועי למורים

- **השתלמות מתוקשבת ארצית בנושא: הוראה מיטבית בלמידה מרחוק** ב"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות" ב"נעלי בית" מן הבית: גם השנה נקיים השתלמות ארצית למורים המלמדים בבתי הספר היסודיים. ההשתלמות תהיה בהיקף של 30 שעות לגמול עם ציון, במתווה אופק חדש ותבצע באמצעות מפגשים ברשת האינטרנט המתקיימים בזמן אמת. הרשמה ופרטים <http://mh.lnet.org.il/> ובלשונית: ["הדרכה ופיתוח מקצועי" באתר המפמ"ר](#).
- **השתלמויות מיקרוקורדיטציה במסגרת מטח**: ההשתלמויות בנושאי הוראה ייעודיים ונקודתיים בתחום "גיאוגרפיה - אדם וסביבה". במודל השתלמות זה צובר המשתלם 10 שעות בהתאם לנושא ההשתלמות והמיומנויות בהן היא עוסקת. פרטים באתר [ההרשמה באתר מטח](#) ובאתר המפמ"ר.
- **השתלמות למורים מובילים** בבתי הספר היסודיים. מתוכננת השתלמות של 3 ימים מרוכזים בבית יציב בבאר שבע. פרטים על כל ההשתלמויות יתפרסמו באתר המפמ"ר ל"גיאוגרפיה - אדם וסביבה". [טופס ההרשמה](#): ההשתלמות תתקיים בבית יציב, ומתוכננת לחודש מרץ 2021.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח

הפיקוח על הוראת "גיאוגרפיה - אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"

טז. עדכונים שוטפים

במהלך השנה מתפרסמות הודעות חשובות בנושאים שונים הקשורים באופן ישיר להוראת המקצוע. המידע מתפרסם באתר **המפמ"ר ל"מולדת, חברה ואזרחות" ו"גיאוגרפיה - אדם וסביבה"**. באתר תמצאו את כל המידע שיוצא מטעם הפיקוח על הוראת המקצוע: חוזרי המפמ"ר, פרטים על ההשתלמויות, צוותי הדרכה ועדכונים בנושאים שונים וכן טופס פנייה למפמ"ר ולצוות הפיקוח. כמו כן ראוי לציין את המרחב הפדגוגי הממויין כל פי שכבות הגיל והנשאים הנלמדים ובו שפע של חומרי הוראה המתעדכנים באופן שוטף.

בברכת שנה מבורכת, בריאות טובה
ועשייה פורייה ומוצלחת!

פנינה גזית, מנהלת תחום דעת (מפמ"ר)
"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"